

Ingen hindring var for stor for Lene Silfverberg, og hun fik som den kampens valkyrie hun var alle sten ryddet af vejen, både de personlige og dem, der repræsenterede interesse modsætninger, f.eks. restauratørerne.

Sidsel Eriksens fremstilling starter ud i fin stil, hvor trådene i det store spind fremstår klart, og hvor der er en god balance mellem de samfundsmæssige og de individuelle komponenter. En klarhed, som jeg synes forsvinder undervejs i de (for) mange detaljer. Efter et orgie af mødereferater levnes afholdsbevægelsens endeligt som massebevægelse siger og skriver 6 linjer. (p. 298)

Det er tankevækkende, at det har været muligt at grave betydeligt mere stof frem om Lene Silfverberg end om Anna Hude.

Det modsiger dels den almindelige antagelse om, at historisk rekonstruktion skulle være lettere, når det drejer sig om folk fra de øvre samfundsklasser. Dels dementerer det den almindelige forestilling om, at grundtvigianerne har afsat sig mere materiale end miljøerne omkring Indre Mission – og altså her afholdsbevægelsen. Der er nok snarere tale om, at historien har spillet en mere central rolle i det grundtvigianske verdensbillede.

Samtidig bliver det righoldige materiale, der dækker Lene Silfverberg på

nært hold lidt af et problem for Sidsel Eriksen. Med andre ord ville manuskriptet have vundet ved en opstramning og reduktion på 50 sider – mindst. Ligeledes kan det undre, at det utroligt sjuskede forord har fået lov til at passere. Heldigvis er den egentlige fremstilling langt mere flydende.

Sidsel Eriksens fremstilling aftegner klart, at Søster Silfverbergs rolle i afholdsbevægelsen var omstridt. Hun blev ikke en »mor« som f.eks. KFUKs Henriette Knuth eller Dansk Kvinde-samfunds »Mor Jutta«.

Silfverberg biografien byder ikke på samme grad af forløsning som den om Anna Hude: hvor Anna Hude tilsyneladende faldt til ro med sin ægtemand og spiritismen, fortsatte Lene Silfverberg sit energiske afholdstogt uanfægtet af omgivelser og alder.

Man kan sige at det rastløse liv i stadig opbrud og bevægelse, som var Lene Silfverbergs, udfordrer strukturen i Anna Hudes liv. Eller rettere den klassiske tre-fase-struktur af hjem-ude-hjem, hvorover Anna Hude biografien er skåret. Med andre ord anslår Lene Silfverbergs liv (post)moderne træk, som dekonstruerer den borgerlige forestilling om, hvordan et liv forløber og dermed også strukturen i den klassiske biografi. Og det er faktisk ikke så lidt!

Hilda Rømer Christensen

DET 20. ÅRHUNDREDE

Niels Finn Christiansen: *Hartvig Frisch. Mennesket og politiken. En biografi.* (Christian Ejlers' Forlag, 1993). 355s.

Anders Holm Rasmussen: *Ideologi og virkelighed hos Hartvig Frisch.* (Museum Tusulanums Forlag, 1993). 96s.

Niels Finn Christiansens bog indgår i forlagets serie af politiker-biografier. I 1990 kom Poul Hartlings bog om Erik Eriksen, og planlagt er bøger om Per Hækkerup (Ole Lange) og Jens Otto Krag (Kristian Hvidt). Bogen om Frisch giver serien karat: Solid, oftest fint formuleret og dækkende, dertil med gode illustrationer.

Som helhed bringer bogen ikke nyt; men meget, der hidtil kun har været vurderinger og indtryk er her dokumenteret. Dertil kommer, at fremstillingen er velfabulanceret præget af en sympati og forståelse, der dog ikke fører bogen over i det hagiografiske. En undtagelse fra balancen synes at være behandlingen af Frisch' stilling under besættelsen og i efterkrigstidens debat, hvor der forekommer en manglende tilbøjelighed til at se eller søge forståelse af problemerne fra Frisch' synspunkter og holdninger. Også på andre punkter sker det, at Frisch' afbøjning over for partiets linie blot opfattes som »partidisciplin« og ikke, hvad der også kunne være tilfældet, et udtryk for en om man så må sige demokratisk grundholdning, der tilsagde, at når partiets andre ledere og organer havde en anden opfattelse, så kunne de jo have ret.

Forfatteren har udnyttet et stort arkivmateriale, ikke mindst Frisch' omfattende privatarkiv med udklip m.m. Også andre privatarkiver er udnyttet, når det var oplagt. Til gengæld synes offentlige arkiver ikke benyttet, selv om det i flere tilfælde kunne synes at have været naturligt. Som regel rummer eksempelvis undervisningsinspektørens arkiv væsentlige oplysninger om faginspektørernes arbejde, og Frisch var i en årrække en, også af de unge kandidater, meget skattet inspektør landet over. Det virker også påfaldende, at P. Munchs udgivne optegnelser ikke er brugt og heller ikke den parlamentariske kommissions beretninger.

Forfatteren tager reservationer over for sin egen manglende indsigt i antikens historie. Uden tvivl ville det dog have tjent til at give perspektiv på Frisch' indsats som videnskabsmand, hvis fagfællernes bedømmelser i anmeldelser var udnyttet, også andre steder end lige i forbindelse med disputatsen.

I det hele gælder, at fremstillingen er meget dirigeret af arkivmaterialet, til tider kniber det for læseren at holde styr på, hvornår det er kildereferater, og hvornår det er forfatterens egne ord. Til tider virker det, som det spændende arkivstof tager magten på bekostning af de kloge ræsonnementer, forfatteren ellers med – lange – mellemrum dokumenterer, at han også har gjort sig. Det er også for let i konklusionen, når han afviser Peter P. Rohdes ord om Frisch som folketaler (»Men det fængede alt sammen ikke rigtigt. Man beundrede ham, men forblev kold«), med en henvisning til Frisch' varme og omsorgsfulde omgang med andre mennesker. Det er to vidt forskellige forhold, der er tale om. Det var for den, der har truffet Frisch både på folkemøder og når en sag skulle drøftes igennem i en snæver kreds, eller når den skulle »ordnes«, tale om vidt forskellig adfærd og holdninger. Ved de store folkemøder blev man imponeret; men han var ikke medrivende, i hvert fald ikke i de brede kredse. Og hvor er dokumentationen for, at »Meget få værker har i det 20. århundrede interesseret, inspireret og anfægtet så omfattende dele af den danske offentlighed som Hartvig Frisch' Europas kulturhistorie«. Var den i 1930'erne ikke for tung og akademisk for mange, alene i typografien?

Flere steder, når det gælder Frisch' ideologi, støtter Niels Finn Christiansen sig til Anders Holm Rasmussens fremstilling, som han har haft adgang til inden den blev trykt. Dette har givet Christiansens bog perspektiv og vist forholdet mellem Frisch' forbindelse mellem tankegang fra antikken og samtidens politik. Holm Rasmussens hensigt har været, groft sagt, at dokumentere, at klassiske forfattere både var kilden bl.a. til Frisch' afvisning af den marxistiske determinisme og til hans

grundopfattelse af samspillet og modspillet mellem begreberne magt og ret. Analysen er gennemført med megen klarhed og stringens. Det virker dog, som om den snævert har fikseret sig på Frisch' brug af forfatterne uden at have blikket åbent for, at dette ofte virker, som om F. udelukkende i sin ideologi har antikke rødder, mens han (F.) måske også især har frydet sig over at vise ligheden med en nutidig ideologi, som Holm Rasmussen til gengæld ikke har eftersøgt, men som træffes f.eks. hos Fabianerne i England og hos den belgiske Hendrik de Man (1885-1953), forfattere som Frisch diskuterede livligt i samvær med samtidige socialdemokrater.

Vagn Dybdahl

Erling Bjøl: *Set i bakspejlet. Erindringer fra 30'erne, 40'erne og 50'erne.* (Politikens Forlag, 1993). 248 s.

Trods de professionelle forudsætninger – eller netop på grund af disse? – har danske historikere ikke været flinke memoireforfattere. Alene i kraft af dette, er Erling Bjøls bog bemærkelsesværdig.

Større erindringsværker som Troels Lunds »Et liv« fra 1924 slutter med barndomstiden, Alex Thorsøes »Erindringer« (udg. posthumt 1929) er ikke meget oplysende, når de kommer efter 1870'erne, mens A.D. Jørgensens »En redegørelse for min udvikling og forfatterskab« fra 1904 nok giver personlighedens udvikling, men i mindre grad, hvad han har oplevet. Johs. Steenstrups »Nogle omrids af min virksomhed som universitetslærer« (1934) er kortfattet, og Aage Friis har kun skrevet om sit forhold til H.P. Hanssen (Tilskueren 1918 og i »Bogen om H.P.H.« 1948), selv om han i kraft af sit store arkiv havde haft mulighed for at skrive fyldigt om sin mangeartede virksomhed. Meget omfattende er P. Munchs store værk

»Erindringer« I-VIII (1959-67), der dog – bortset fra ungdomstiden – mere har karakteren af tidshistorie set fra forfatterens placering; i højere grad personorienteret i tilgang og form er Vilh. la Cours erindringer under vekslende titler fra årne 1953-1959. Fælles er i øvrigt med undtagelse af la Cour en tilbøjelighed til »stiltfærdighed« i omtalen af andre, til gengæld er der hos ham en bevidst stræben efter at se sagen fra flere sider. »Stiltfærdigheden« er mindre i Harald Jørgensens »I Rigsarkivets tjeneste« (1977) og »Set og oplevet« (1983) og gælder slet ikke Bjøl.

Erling Bjøl blev først »rigtig« historiker i 1970'erne; men bogen om perioden 1930-60 giver både nutid og eftertid et klart indtryk af, hvordan en stor historiker nærmede sig faget. Den giver også et indtryk af personligheden og af en forbløffende uændret og unuanceret sikkerhed i bedømmelsen af andre mennesker, navnlig når det gælder deres evner og karakteregenskaber. Med dette i baghovedet bør bogen læses, ikke alene fordi den er velskrevet, hvad der var at vente; men også fordi den giver et indtryk af miljøer, som ellers ikke er så velkendte, når de som her er beskrevet med sans for gennem inddragelse af velmotiverede detaljer i glimt at vise vilkår og arbejdsmuligheder.

Optakten er en skildring af barndomshjemmet hos en tjenestemand's familie i Kalundborg og gymnasietiden på Rungsted kostskole. I 1937 begyndte han at studere historie i København, hverken faget eller lærerne gjorde noget tiltalende eller tiltrækkende indtryk på ham. Han skiftede til litteraturvidenskab og blev mag.art. i 1948, heller ikke her tog han del i universitetslivet, allerede inden var journalistkarrieren begyndt. Det startede som et studenterjob ved United Press' telegramredaktion i 1938, og ad denne bagvej blev han journalist. Derefter følger gode afsnit om